

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ τοῦ ἀρχικοῦ εἴδους τῆς ἐνεργείας
τοῦ Ἐγώ.

Μ5.

Ἐκ τῆς μεταξύ ἡμῶν καὶ τῶν ἐκτὸς ἡμῶν κειμένων πραγμάτων ἀμοιβαίας κοινωνίας καὶ ἐπενεργείας (ΜΔ΄) εὐρίσκομεν, εἰάν ἐπιστρέψαντες προσέξωμεν ἀκριβῶς εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, προσδιορισμοὺς τινὰς προξενουμένους εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὰ ἐκτὸς· εὐρίσκομεν δὲ καὶ ὅτι παράγομεν ἡμεῖς προσδιορισμοὺς τινὰς εἰς τὰ ἐκτὸς· ἔχομεν λοιπὸν πρὸς τὰ ἐκτὸς μέρος μὲν παθητικῶς, μέρος δὲ, ἐνεργητικῶς. Καὶ ἐνέργεια μὲν εἶναι ἡ ἡμῶν αὐτῶν εἰς τὰ ἐκτὸς ἐσωτερικὴ κίνησις ἐμφαινομένη διὰ τῶν ὑποτελεσμάτων της· ὅταν δὲ ἐκ τῶν ἐκτὸς περιορισθῇ ἡ ἐνέργειά μας, γίνεται Πάθος· ἐμπορεῖ δὲ νὰ θεωρηθῇ ἐκείνη μὲν ὡς ὑπαρκτικόν τι καὶ θετικόν ἢ καταφατικόν· τοῦτο δὲ, ὡς λεπτικόν τι ἢ ἀποφατικόν· ἐξεύρομεν δὲ ὅτι δυνάμεθα νὰ κάμωμεν καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς προσδιορισμοὺς, καὶ τὴν ἐνέργειαν ταύτην κρίνομεν εὐλογον νὰ ὀνομάζωμεν αὐτὴν ἐνέργειαν. Περισσότερον δὲ κρίνομεν νὰ δεχθῶμεν χωριστὴν ἀρχὴν ἢ δύναμιν Παθητικὴν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐνέργειά μας ὑπερνικῶσα μὲν τὰ ἐκτὸς εἶναι αὐτὸ τοῦτο, ἐνέργεια δηλαδὴ, ὑπερνικωμένη δὲ καὶ περιοριζομένη, Πάθος.

ΜΖ'. Ἐὰν ἐπιστρέψαντες προσέξωμεν εἰς τοὺς προσδιορισμούς, ὅσους ἀμέσως συνείδαμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς γινόμενους, καὶ τε ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν παράγωνται, καὶ τε ὑπό τινος τῶν ἐκτὸς ἡμῶν· κατανοοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἡμᾶς καί τινες προσδιορισμοί, μὴ γεννώμενοι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἀλλ' ὄντες πρῶτοι καὶ ἀρχικοί, καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐναποκείμενοι· πρέπει δηλονότι νὰ εἶναι προσδιορισμῆνον τὸ δυνατόν τῶν ἐν χρόνῳ ἐκ διαδοχῆς γινόμενων εἰς ἡμᾶς προσδιορισμῶν πρὸ τοῦ νὰ ἀναφανῆσθαι ἐνεργεῖα τοιοῦτοι. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχωσιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι παρὰ τοὺς ἐμπειρικούς προσδιορισμοί, οἵτινες προηγούμενοι τούτων γίνονται αἴτιοι τοῦ δυνατοῦ των, ἢ καθυποβάλλονται εἰς αὐτοὺς ὡς βάσεις τινες καὶ θεμέλιοι· καὶ οὔτοι μὲν ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσι ἀρχικοί καὶ διαβατικοί καὶ ἐκ τῶν προτέρων· οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν κατ' ὀλίγον προερχόμενοι, καὶ εἰς τὴν πείραν θεμελιούμενοι ἐμποροῦν νὰ ὀνομασθῶσι προσδιορισμοὶ δευτερεύοντες καὶ ἐμπειρικοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑσέρων.

ΜΗ'. Οἱ ἀρχικοὶ οὔτοι καὶ πρωτότυποι, νὰ εἶπω οὕτω, προσδιορισμοὶ ἀποτελοῦσι τὸ ἀρχικὸν μόρφωμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου· δύνανται λοιπὸν, ὅσοι ποτὲ εἶναι, συνάμα λαμβανόμενοι νὰ ὀνομασθῶσιν ἢ ἀρχικὴ διασκευὴ, ἢ διάθεσις τοῦ Ἐγώ. Δι' αὐτὸ τοῦτο εἶναι καὶ οὐσιώδεις, καὶ ἐπομένως καθολικοὶ καὶ ἀναγκαῖοι, ἐνῶ οἱ ἐμπειρικοὶ εἶναι ἐπρουσιώδεις καὶ μερικοὶ, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀπαντηθῶσι μὲ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν εἰς πάντα ἀνθρώπον· καὶ τῶν μὲν δευτέρων ἐμπορεῖ νὰ ἀποδοθῇ ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ αἰ-

τιον, ἐπειδὴ ἐκπηγάζουσι ἀπὸ τούτων δὲ αἰτιον καὶ ἀρχὴ ἄλλη νὰ ἀποδοθῆ δὲν δύναται, εἰμὴ ὅτι οὕτως εἶναι διασκευασμένος ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος.

ΜΘ. Ἐμποροῦμεν λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν διττῶς τὸν ἄνθρωπον· ὡς καθαρὸν Ἐγὼ, ἐνῶ ἐξετάζομεν τοὺς ἀρχικούς του προσδιορισμούς· καὶ ὡς ἐμπειρικὸν Ἐγὼ, ἐνῶ παρεκτός τούτων ἐμποροῦμεν νὰ εὕρωμεν εἰς αὐτὸν καὶ προσδιορισμούς ἄλλους, οἳ τινες δὲν ἐνυπάρχουσι εἰς αὐτὸν ἀρχικῶς· καὶ ἐπειδὴ πᾶς ἄνθρωπος, ἐν ὅσῳ ὑπάρχει πραγματικῶς, πάντοτε ὑπάρχει μὲ ἐμπειρικὸν προσδιορισμούς, ἐμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν περὶ τοῦ ἐμπειρικοῦ Ἐγῶ: Ἵπάρχει· περὶ δὲ τοῦ καθαρῶ λέγομεν ὀρθότερα, **Νοεῖται**, ἐπειδὴ γίνεται νοητὸν δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τῶν ἐμπειρικῶν προσδιορισμῶν, καὶ ἐπιστροφῆς εἰς μόνους τοὺς ἀρχικούς. Τὸ καθαρὸν λοιπὸν Ἐγὼ τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι, εἰμὴ πᾶν ἀρχικὸν καὶ διαβατικὸν ἐν ἑμαυτῷ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ βᾶσις πάντων τῶν ἐμπειρικῶν· ἐμπορεῖ δὲ νὰ ὀνομασθῆ καὶ Ἐγὼ ἀπόλυτον, διότι εἶναι τοιοῦτον, ἐπειδὴ εἶναι τοιοῦτον, καὶ ἄλλος λόγος τοῦ ἀρχικοῦ νὰ ἀποδοθῆ δὲν δύναται.

Σημείωσις. Ἡ φιλοσοφία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον μόνον ὡς καθαρὸν Ἐγὼ, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογίαν, ἥτις τὸν ἐξετάζει ἐμπειρικῶς· ἡ μὲν εἶναι διαβατικὴ ἀνθρωπολογία· ἡ δὲ, ἐμπειρικὴ· τῆς δὲ δευτέρας ταύτης μέρη εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ σωματολογία ἢ φυσιολογία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐξετάζουσα τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία, ἥτις ἐρευνᾷ τὰ ἐσωτερικὰ συγκροτούμενη ἐκ παρατηρήσεων, ὅσας κάμνει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς ἄλλους (Ἐμπ. Ψ. ΝΓ', ΝΔ'). Ἡ ἐμπειρικὴ λοιπὸν ψυχολογία δὲν εἶναι κυρίως μέρος τῆς φιλοσοφίας. Προτάσσεται ὁ

μως ἀπ' αὐτὴν ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν διὰ νὰ συνειθίσῃ τοὺς πρωτοπέρους εἰς προσεκτικώτερον ἑαυτῶν παρατήρησιν, καὶ εἰς εὐκολωτέραν μετάθεσιν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα. Ἡ δὲ φιλοσοφία ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπον ὡς καθαρόν Ἐγὼ δὲν ἀσχολεῖται οὔτε εἰς τὸ σῶμα, οὔτε εἰς τὴν ψυχὴν· ἀλλὰ ταῦτα ἐναποταμιεύει εἰς μέρος ἰδίον τῆς Μεταφυσικῆς διὰ νὰ ἐρευνήσῃ ἐκεῖ τὴν ἀπ' ἀλλήλων διαφορὰν τῶν δυνάμεων τούτων τοῦ ἀνθρώπου μερῶν, καὶ πάλιν νὰ ἐξακλευθῆσῃ τὴν ἐρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν εἰς τὸ καθαρόν Ἐγὼ προσκνηκόντων.

Ν. Οἱ ἀρχικοὶ τοῦ Ἐγὼ προσδιορισμοί, ἤγουν αἱ ἐκ τῶν προτέρων τεθειμέναι ἀρχαὶ τῶν ἐμπειρικῶν τοῦ προσδιορισμῶν εἶναι τρεῖς ἀδιάρρηκτως συνδεδεμένοι, καὶ ἐν ὅλῳ ἀποτελοῦντες· εἶναι δηλονότι ἀρχικῶς προσδιορισμένου·

α. Τὸ δυνατόν ἐν γένει τοῦ καθ' ὅποιονδήποτε τρόπου ἐνεργεῖν, ἤγουν ἡ ἐσωτερικὴ ἀρχὴ καὶ πηγὴ πάσης μερικῆς ἐνεργείας, μαρτυρουμένη ἀπὸ τὴν καθενὸς συνείδησιν· διότι κανεὶς δὲν εἶναι, ὅς τις ἀγνοεῖ κατὰ συνείδησιν, ὅτι εἶναι ἐνεργός· ἐπειδὴ ἄλλως ἔπαυε πᾶσα ἐνεργεια μερικὴ εἰς αὐτὸν· ὀνομάζεται δὲ αὕτη δύνάμις ἐνεργείας ἐν γένει (δύνάμις γνωσικὴ, φέρ' εἰπεῖν, εἰάν τὴν μερικεύσωμεν πρὸς κατάληψιν τοῦ λεγομένου).

β. Οἱ κανόνες, κατὰ τοὺς ὁποίους διευθύνεται πᾶν εἶδος ἐνεργείας, ἤγουν οἱ τρόποι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐργάζεται ἡ δύνάμις, ὅταν μεταβαίνῃ εἰς ἐνεργειαν· ὀνομάζονται δὲ οὔτοι νόμοι τῆς ἐνεργείας· γνωσικοὶ, φέρ' εἰπεῖν, νόμοι.

γ. Ἡ περιοχὴ ἢ ἔκτασις παντὸς εἶδους ἐνεργείας, ἤγουν ὁ τῆς ἐνεργείας κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περικλείεται ἡ δύνάμις τῆς ἐνεργείας· ὀνομάζονται δὲ ὅρια τῆς ἐνεργείας· ὅρια, φέρ' εἰπεῖν, τῶν γνωσικῶν ἐνεργειῶν.

ΝΑ΄. Οἱ ἀρχικοὶ λοιπὸν προσδιορισμοὶ τοῦ Ἐγὼ τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι, εἰμὴ αἱ ἀρχικαὶ δυνάμεις καὶ οἱ νόμοι καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας του· δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐκλάβωμεν τὰ τρία ταῦτα χωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἀναγκαίως συνδεδεμένα· διότι δυνάμεις πρὸς ἐνέργειαν χωρὶς νόμους εἶναι πράγμα ἀκατανόητον, ἐπειδὴ πρέπει νὰ φαιῇ ἐνεργεῖν καθ' ἕνα τινα τρόπον· καὶ διὰ τούτων τῶν νόμων προσδιορίζεται ἐν ταυτῷ ἡ ἔκτασις ἢ ὁ κύκλος ἢ τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας ταύτης τῆς δυνάμεως. Διὰ τοῦτο τοὺς προσδιορισμοὺς τούτους συνάμα λαμβανομένους ἐμπροσθεῖν νὰ ὀνομάσωμεν ἀρχικοὺς τρόπους ἐργασίας τοῦ Ἐγὼ· ἢ, μὲ μίαν λέξιν, τὸ ἀρχέτυπον τοῦ Ἐγὼ· διότι τὸ ἐγὼ εἰδοποιεῖται καὶ τρόπον τινα διαμορφύεται ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ἐνεργείας· ὅπου δὲ εἶναι νόμοι ἐνεργείας, ἐκεῖ ἀναμφισβόλως ὑπάρχουσι καὶ δυνάμεις ἐνεργείας καὶ ὅρια.

Σημείωσις. Ὅτι εἴμεθα ἐνεργοὶ, μᾶς τὸ διδάσκει ἡ συνείδησις· ὅταν δὲ μίαν τινα ἐνέργειαν γνωρίσωμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἡ ἐνέργεια αὕτη δὲν εἶναι γενικὴ, ἀλλὰ δι' ὅλου προσδιορισμένη καὶ μερικευμένη ἐργασία. Ἐὰν δὲ παραησάλωμεν τὰς ἐνεργείας, τὰς ὁποίας κατ' ὀλίγον γνωρίζομεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, τὰς εὐρίσκομεν παντοδαπὰς μὲν, πολλάς δὲ ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὁμοίας, καὶ ἐπομένως κοινὸν τινα χαρακτήρα εἰχούσας, καὶ, ἐνῶ ἐπαναλαμβάνονται αἱ αὐταὶ ἢ ἀκολουθεῖ μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, φυλαττούσας κανόνας τινάς· ἀναγκαζόμεθα λοιπὸν νὰ διακρίνωμεν εἶδη ἐνεργείας περιεκτικὰ μερικῶν τινῶν καὶ ἀτομικῶν ἐνεργειῶν· καὶ νὰ προῦποθέσωμεν τῶν εἰδῶν τούτων ἐσωτερικὴν τινα ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν ὀνομάσαμεν δύναμιν. Ἡ δὴ δυνάμις λοιπὸν ἐνταῦθα σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀρχὴν τοῦ δυνατοῦ τοῦ νὰ ἐνεργῶμεν κατὰ τινα προσδιορισμένον τρόπον. Δύναμις δὲ ὀνομάζεται κἄποτε ἡ δραστηριότης καὶ ἡ δεξιότης· καὶ τὸ μὲν πρῶτον σημαίνει ἕξοχόν

τινα τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαν* τὸ δὲ δεύτερον, δεκτικότητα καὶ ἀντιληψιν, τὰ ὅποια καὶ τὰ δύο εἶναι ἐμπειρικά, καὶ ὀνομάζονται φυσικὰ χαρίσματα, ὅταν δὲν ἀποκτῶνται δι' ἀσκήσεως, ἀλλ' εἶναι εἰς τὴν φύσιν τούτου καὶ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου τρόπον τινὰ ἐμπρυτευμένα, ἢ ἐνδισπαρμένα* ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν ἐμιλήσειν κατὰ Πλάτος εἰς τὴν Αἰσθητικὴν.

NB. Ἐάν ἐπιστρέψαντες θεωρήσωμεν τὴν ἐνέργειάν μας, καθὼς μᾶς τὴν παριστάνει ἡ συνείδησις, τὴν εὐρίσκομεν διττήν* τὴν μὲν ἐσωτερικὴν καὶ ἔμμενον, ἀντιλαμβανόμενην ταῦν, καὶ ἐπομένως γνωσκουσάν τινα* τὴν δὲ, ἐξωτερικὴν καὶ μεταβατικὴν, σπουδάζουσαν περὶ τινα, καὶ ἐκ τοῦ ἀκακῶθου πράττουσάν τι ἐν γένει* καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἐννοηματικὴ καὶ θεωρητικὴ, καὶ γεννᾷ τι εἰς τὸ ὑποκείμενον* ἡ δὲ δευτέρα, πραγματικὴ καὶ πρακτικὴ, παράγουσά τι εἰς τὸ ἀντικείμενον* διαιρεῖται λοιπὸν ἡ δύναμις τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἐγὼ εἰς δύναμιν θεωρητικὴν καὶ δύναμιν πρακτικὴν.

Σημειώσεις. Ἡ διάκρισις τῶν εἰδῶν τῆς ἐνεργείας γίνεται κατ' ἀφαιρέσιν πρὸς εὐκολίαν τῆς ἐξετάσεώς τινος* ἄλλως δὲ εἶναι ὅλκι αἱ ἐνέργειαι φυσικῶς συνδεδεμέναι καὶ ἀχώριστοι ἀπ' ἀλλήλων* ἐν εἶναι πάντοτε τὸ ἐνεργοῦν ὑποκείμενον, ἐκτὸς ὅτι φανερώνει τὴν ἐνέργειάν του κατὰ διαφόρους τρόπους* διὰ τοῦτο εἶναι συνδεδεμένοι πάντοτε αἱ θεωρητικαὶ μὲ τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας* ἐνῶ, φέρ' εἶπειν, γράφω, καὶ θεωρῶ ἐν ταυτῇ τὰς ἐννοίας, καὶ πράττω τὴν τούτων εἰς τὸν χάρτην ἔκθεσιν. Ἄλογον ἠθέλησεν εἶσθαι, εἴαν τις ἐφαντάζετο ὅτι θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ δύναμις εἶναι ἐπίσης διηρημέναι εἰς τὸν νοῦν ἢ εἰς τὴν ὕλην, καθὼς τὰς ἀποχωρίζομεν ἀπ' ἀλλήλων εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἡμῶν ἐρευναν δι' ἀφαιρέσεως* ἀλλ' ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη, ὅχι μόνον δὲν κρίνεται περιττὴ, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιοτάτη, εἴαν θέλομεν νὰ γνωρίσωμεν ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐνεργείας μας καὶ τοὺς καγόνους τῆς* καὶ φ

λοτεχνεῖται εἰς πάσης ἐπιστήμης μάθησιν, καθὼς θέλομεν ὁμιλήσθαι πάλιν περὶ τούτου εἰς ἄλλον τόπον.

ΝΓ'. Οὐσιώδη λοιπὸν γνωρίσματα εἰς μὲν τὴν θεωρητικὴν ἐνέργειαν ἀποδίδομεν τὸ ἔμμουον, εἰς δὲ τὴν πρακτικὴν τὸ μεταβατικόν· ὅτι εἰάν καὶ αἰ ἐννοιαὶ καὶ αἰ γνώσεις ἐρέφονται εἰς τι ἐξωτερικόν, καὶ προξενούονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰ ἐκτός, δὲν δεικνύουσιν ὅμως καμμίαν στοουδῆν καὶ τάσιν πρὸς τὰ ἔξω· ὅταν δὲ ἐξ ἐναντίας σπουδαζώμεν περὶ τι καὶ ἀποτεινόμενοι πρὸς αὐτὸ ἀγωνιζόμεθα νὰ τὸ ἀναδείξωμεν πρᾶγμα· τότε ἐκδαίνει τρόπον τινα ἢ ἐνέργειά μας ἔσωθεν καὶ μεταβαίνει εἰς τὰ ἔξω, εἰάν καὶ πάλιν ἐπιστρέψουσα προσδιορίζει τὸ ὑποκείμενον· διότι τὸ ἐσωτερικόν εἶναι πάντοτε συνδεδεμένον μὲ τὸ ἐξωτερικόν διὰ τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν τοῦ πράγματος καὶ τοῦ ἐννοήματος (ΜΒ').

Εἰς μὲν λοιπὸν τὴν θεωρητικὴν ἐνέργειαν αἰ ἐννοιαὶ καὶ αἰ γνώσεις φέρονται πρὸς τὰ ἀντικείμενα, καὶ τὸ ὑποκείμενον προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου· εἰς δὲ τὴν πρακτικὴν, διατάσσονται τὰ ἀντικείμενα κατὰ τὰς ἐννοίας, καὶ τὸ ἀντικείμενον προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου. Πῶς δὲ τὸ ὑποκείμενον προσδιορίζεται ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦτο ὑπ' ἐκείνου, βέβαια οὔτε ἐξηγεῖται οὔτε καταλαμβάνεται, ἐπειδὴ οὐδ' ἡ ἀρχικὴ σύνθεσις τοῦ πράγματος καὶ τοῦ ἐννοήματος δύναται νὰ ἐξηγηθῇ· ὅτι δὲ ὁ διττὸς οὗτος προσδιορισμὸς κατὰ τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ἐπικρατεῖ ἀναντιρρήτως, διδάσκει καθένα ἢ ἐσωτερικὴ του συνείδησις, εἰάν προσέξῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ἐνέργειαν· εἶναι εἰς καθένα κατάδηλον ὅτι, εἰάν, πρὸς εἰπεῖν, παρρησιασθῇ ἔμπροσθέν μας ἄνθρωπος πτωχὸς καὶ μᾶς ζητῇ ἔλεος, θέλει προσδιορισθῆν τὸ ὑποκείμενον.

τοῦ ἀντικειμένου· καὶ ἡ ἐνέργειά μας μένει πάντοτε ἴσμοτος, ἐφ' ὅσον ἐννοοῦμεν τὸν ἄνθρωπον τοῦτον καὶ τὴν πτωχείαν του· ἐὰν δὲ τοῦ δώσωμεν τὸ ζητηθὲν ἔλεος, θέλει προσδιορισθῆναι τὸ ἀντικείμενον ὑπὸ τοῦ ἐποκειμένου· καὶ ἡ ἐνέργειά μας γίνεται μεταβατική, καθὸ πράττομεν τι, διὰ τοῦ ὁποῦ θεραπεύεται ἡ πτωχεία του, καὶ ἀναπληρῶνται ἡ ἐνδεΐά του.

ΝΔ. Εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ Ἐγὼ, εἴτε θεωρητικὴν εἴπης, εἴτε πρακτικὴν, διακρίνονται τρεῖς διάφοροι βαθμοί· πρῶτος, τὸ αἰσθητικόν· δεῦτερος, τὸ νοητικόν· τρίτος, τὸ λογικόν· ἐὰν δὲ καθένα τῶν βαθμῶν τούτων ἐξετάσῃς διττῶς, ἕγουν κατὰ τὴν θεωρητικὴν καὶ κατὰ τὴν πρακτικὴν σημασίαν, θέλουσιν προκύψειν αἱ ἐφεξῆς ἀρχικαὶ τοῦ Ἐγὼ δυνάμεις. Τὸ αἰσθητικὸν θεωρητικῶς μὲν ὀνομάζεται αἰσθησις· πρακτικῶς δὲ, Ὁρμή· τὸ δὲ νοητικόν, Λόγος μὲν γενικώτερον (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΣ.) κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν· Θέλησις δὲ, κατὰ τὴν δευτέραν· τὸ δὲ λογικόν, Λόγος μὲν θεωρητικὸς κατὰ τὸ πρῶτον, Λόγος δὲ πρακτικὸς κατὰ τὸ δεῦτερον.

ΝΕ. Ἔργον τῆς αἰσθήσεως εἶναι τὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται τῶν ἐκτὸς, καθὼς εἶπαμεν πλατύτερα εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογίαν, ὅπου καὶ ἐδιδραμέσαμεν εὐλόγως τὴν αἰσθησιν εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν (Ἐμπ. Ψυχ. Π. Σημ.). Ἐπειδὴ ὅμως τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐννοίας ὀνομάσαμεν ἐκεῖ ἐποπτικὰς καὶ ἐποπτείας (Ἐμπ. Ψυχ. ΤΙΣ.) θέλομεν ἐξηγήσειν ἐδῶ σαφέστερα τὸνομα τοῦτο. Ἐποπτεύω σημαίνει βλέπω, ἢ ἐπιβλέπω καὶ ἐφορεύω· ὅρα καὶ ἐποπτεία σημαίνει τὴν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ γινομένην αἰσθη-

σιν, καθὼς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς εἰς τὰ Λεξικά εὐρισκομένης σημασίας τῶν λέξεων τούτων· καὶ αὕτη εἶναι πρώτη σημασία τῆς ἐποπτείας. Ἀλλ' εἰς τὴν φιλοσοφικὴν γλῶσσαν ἐκτείνεται πλεονῶν ἢ σημασία των, ἐπειδὴ διὰ τοῦ Ἐποπτεία αἰτήσαμεν νὰ σημαίνωμεν πᾶσαν ἀπλῶς ἔννοιαν δι' ὅποιονδήποτε αἰσθητηρίου προσγινομένην (Ἐμπ. Ψυχ. ΤΙΣ'). καὶ εἶναι δευτέρα αὕτη ἢ σημασία της. Διακρίνουσι δὲ ἄλλοι τὴν ἐποπτείαν ἐκ τῶν ἐφεξῆς· ὅταν καθ' ὅποιονδήποτε αἰσθητήριον αἰσθανόμεθα, τὸ μὲν αἶσθημα σρέφεται πλησιέστατα εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἢ εἰς τὸ ὑποκείμενον· ἢ δὲ ἐποπτεία πλησιέστατα εἰς τὰ πράγματα ἢ εἰς τὸ ἀντικείμενον· οὕτω φέρ' εἰπεῖν, ἰσάμενος πλησίον τῆς καμίνου, ἐποπτεύω μὲν τὸ σχῆμα της, αἰσθάνομαι δὲ τὴν θερμότητα· καὶ τὸν μὲν διάφορον σχηματισμὸν τῶν λέξεων τοῦ λαλοῦντος ἐποπτεύω· τὴν δὲ τούτων εἰς τὴν καρδίαν μου προσβολὴν αἰσθάνομαι· καὶ τῆς σιδηρᾶς σφαίρας, τὴν ὁποίαν βασιάζω εἰς τὰς χεῖρας, ἐποπτεύω μὲν τὴν ἔκτασιν, αἰσθάνομαι δὲ τὸ βάρος καὶ τὴν ψυχρότητα· καὶ αὕτη εἶναι τρίτη καὶ μερικωτέρα σημασία τῆς ἐποπτείας· ἀλλὰ τοῦ Καντίου ἢ Κριτικῆ λυμβάνει τὴν ἐποπτείαν εἰς τὴν δευτέραν σημασίαν, ὀνομάζουσα τὸ π ο υ καὶ χ ρ ὀ υ ο υ εἶδη ἢ μορφὰς τῆς ἐποπτείας.

Σημειώσεις. Αἱ ἐκφράσεις ἐποπτεία καὶ ἐποπτικὴ ἔννοια ἀπαντῶνται συχνότατα εἰς τῶν Γερμανῶν φιλοσόφων τὰ συγγράμματα· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἡμέτερα ταῦτα φιλοσοφήματα εἰς τὴν μελέτης τῶν νεωτέρων Γερμανικῶν τῆς φιλοσοφίας συγγράμματα κατεργάσθησαν, ἐκρέναμεν εὐλογον νὰ σαφηνίσωμεν καὶ ἀλλαχού (Ἐμπ. Ψυχ. ΤΙΣΤ'—ΡΑ'). καὶ ἐνταῦθα τὰς ὑπ' αὐτῶν παρεσκευασθῆσιν σημασίας. Λατινιστὶ μὲν λέγεται ἢ καθ' ἡμᾶς ἐποπτικὴ *intuitus*, Γερμανιστὶ δὲ *Anschauung*.

Ε. Δ. Τ. Κ. Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΝΣ. Ἔργου δὲ τῆς Ὁρμῆς εἶναι ἡ ἄμεσος περίτε ἀντικείμενον σπουδῇ καὶ προσπάθειαι, ἧτις φανερώνεται ἢ ὡς ὄρεξις ἢ ὡς ἀποσροφῆ (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΡΥΙΒ.)· ἡ ὁρμὴ λοιπὸν ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ἀρχικὴ δύναμις τῆς Ὁρέξεως καὶ τῆς ἀποσροφῆς· οἱ δὲ ἐκ τούτων προερχόμενοι ἰδιαίτεροι προσδιορισμοὶ τῆς ψυχῆς, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐνεργεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὀνομάζονται πληθυντικῶς ὁρμαὶ καὶ κλίσεις.

ΝΖ. Ὁ Λόγος γενικώτερον ἐκλαμβάνόμενος περιέχει τὸν νοῦν καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἐφαξῆς ῥηθησόμενον κατ' ἐξοχὴν Λόγον. Ἔργου λοιπὸν τοῦ Νοῦς εἶναι τὸ νοεῖν, ἢ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἐμμέσως τὰ πράγματα, ἡγουν τὸ ἀνάγειν τὴν παντοδαπότητα τῶν ἐννοιῶν εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ἰδέας· αἱ ἀντιλήψεις τοῦ νοῦς ὀνομάζονται ἰδέαι, αἵτινες, γίνονται ἐκ τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΖ)· ἐπειδὴ δὲ αἱ γνώσεις μας γεννῶνται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἰδεῶν εἰς τὰ ἀντικείμενα· ἄρα εἶναι κοινὸν γινόμενον ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦς· καὶ αἱ μὲν αἰσθητικαὶ ἐννοιαὶ γίνονται ἄμεσοι καὶ κατ' ἐποπτεῖαν· αἱ δὲ νοήσεις εἶναι ἔμμεσοι καὶ κατὰ διάνοιαν, εἴτ' οὖν κατὰ διαδρομὴν τοῦ νοῦς διὰ τῶν κυριωτέρων καὶ οὐσιωδῶν γνωρισμάτων εἰς μίαν γενικὴν, τούτων περιεκτικὴν ἐννοιαν· ὅθεν καὶ λατινικῶς discursivas εἶον διαδρομικὰς ὀνομάζουσι τὰς κατὰ νόησιν γνώσεις.

Σημείωσις. Χάριεν εἶναι τὸ τοῦ Πλάτωνος πρὸς Διογένην τὸν κυνικόν, ἐμφανῶν ἄμεγ καὶ τὴν ἰδεῶν τὸνεμα μὲ τὴν σημασίαν, τὴν ἐπείαν τοῦ ἐδύκμεν (Ἐμπειρ. Ψυχ. ΡΝΗ, καὶ ἐνταῦθα)· καὶ ὅτι αἱ ἰδέαι δὲν γίνονται δι' αἰσθήσεως ἀντιληπταί, ἀλλὰ διὰ μόνου τοῦ νοῦς· ἀντιγράφω δὲ τὸ χωρίον ἀπὸ τὸν Λαέρτιον (Βιβλ.

ΣΤ', Κεφ. Β. ς'.) διὰ τὰ τε ἀναμνησθῆσιν οἱ εὐλαβητοὶ τῶν κα-
λῶν ἀναγνώσται. „Πλάτωνος περὶ ἰδεῶν διαλεγόμενον, καὶ ὑπερ-
ῆχοντος τραπεζότητα καὶ κυαθότητα (ἤγουν μὲ ἀπεριτημένον ἕνα
ῆμα, ὡς εἶναι σύνηθες πολλάκις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν καὶ ἐκ-
ῆφ' ἑρῆ τὰ γενικά.) Ἐγὼ, εἶπεν (ὁ Διογένης), ὁ Πλάτων, τρά-
ῆπυζαν μὲν καὶ κύαθον ὄρον· τραπεζότητα δὲ καὶ κυαθότητα, εὐδὲν
ῆμῶς· καὶ ὅς, κατὰ λόγον, εἶφη· οἷς μὲν γὰρ κύαθός καὶ τρά-
ῆπυζα θεωρεῖται, ὀφθαλμοῦς ἔχεις· ὅς δὲ τραπεζότης καὶ κυαθό-
ῆτης βλέπεται, Νοῦν οὐκ ἔχεις.“

ΝΗ'. Ἔργον δὲ τῆς Θελήσεως εἶναι αὐτὸ τὸ Θεί-
ῆλεν, ἤγουν τὸ ἐμμέσως καὶ διανοητικῶς σπουδάζειν περὶ
ῆτι ἀντικείμενον· γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν σπουδάζῃ ὁ ἀν-
ῆθρως περὶ τινα σκοπιμὸν ἰδέαν, καὶ ἐπομένως ἐνεργῇ μὲ
ῆκανόνα διορίζοντα τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας τοῦ παρατηρέ-
ῆτος σκοποῦ· ὅταν εἶσαι, φέρῃ εἶπειν, ὁσέως, σκοποῦ ἔχεις
ῆνὰ λάβῃς τὴν ὑγείαν σου, καὶ τὸ νὰ πίνῃς πικρὰ ὑγιεινὰ φάρ-
ῆμακα, δεῦν εἶναι ὄρεξις ἀπλῶς, ἀλλὰ θέλησις διακοσμη-
ῆνη καὶ ὀποδλέπουσα τὴν ὑγείαν. Ἡ θέλησις λοιπὸν ἐμπε-
ῆρεῖ νὰ ἐνομασθῇ διανοητικὴ τοῦ ὀρέγεσθαι δύ-
ῆναμις· οἱ δὲ ἐκ ταύτης προερχόμενοι διορισμοὶ ἐνομαζάν-
ῆται φρονήματα, τὰ ὅποια εἶναι οἱ πρακτικοὶ μας συλ-
ῆλογισμοί· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ὄρμη ἐξ ἅπαστος πρέπει νὰ ἐμ-
ῆφιλοχωρῇ εἰς τὴν πράξιν μας ταύτην· διὰ τοῦτο ἐκλαμπέ-
ῆνομεν τὸ θέλειν ὡς παραγόμενον κοινὸν ὑπὸ τε τῆς ὄρμης
ῆκαὶ τῆς θελήσεως.

ΝΘ'. Ἐάν, καθὼς εἰς τὸν Λόγον (ΝΓ') ἀπεδέκαμεν
ῆνοῦν καὶ κρίσιν καὶ τὸν ἰδιαιτέρου λόγον, θεωρητικὸν τρά-
ῆχῶς καὶ τὴν Θελήσιν, ἀντὶ τῆς θεωρητικῆς κρίσεως πρέ-
ῆπει νὰ εἰσάξωμεν ἐνταῦθα τὴν πρακτικὴν, ἥτις εἶναι ἡ
ῆρεσις ἢ προαίρεσις. Προαίρεσις λοιπὸν εἶναι κρίσις

E.P.A.M.S K.T.II
IΩANNINA 2006

πρακτικὴ ὑποτάσσουσα τὸ μερικὸν εἰς τὸ καθόλου (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΞΑ'). Οἷον ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀγαθόν· ἐνταῦθα τὸ μερικὸν ἐλεημοσύνη ὑπετάχθη εἰς τὸ καίτερον ἀγαθόν· καὶ ὁ κρίνας προηρέθη καὶ ἐδιάλειξ, νὰ εἶπω οὕτω, καὶ ἐπροτίμησε νὰ δώσῃ μέρος τῆς περιουσίας του εἰς τὸν ἐνδεῆ παρὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ αὐτὸς εἰς ἰδίαν του ὠφέλειαν.

Ξ'. Ἐὰν τελευταῖον ἐπιστρέψαυτες εἰς ἡμᾶς αὐτοῖς ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν μας εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἐνεργειῶν μας, εὐρίσκομεν καὶ δύναμιν, ἣτις σκοπὸν τῆς ἐνεργείας της προβάλλει τὸ ἀπόλυτον, καὶ κατὰ τοῦτο σπουδαζοῦν καὶ προσπαθεῖ εἰς εὐρεσιν καὶ κατάληψιν τοῦ ἀπείρου· ἡ δύναμις αὕτη ὀνομάζεται κατ' ἐξοχὴν Λόγος, καὶ εἶναι πηγὴ καὶ ρίζα ἰδιοκτητήτων του ἐννοιῶν καὶ ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ἐξαιρέτως ἰδέαι σρεφόμεναι ἢ εἰς τὴν θεωρίαν, ὅποτε ὁ Λόγος ὀνομάζεται θεωρητικὸς, ἢ εἰς τὴν πράξιν, ὅποτε λαμβάνει τὸ ὄνομα Πρακτικὸς.

ΞΑ'. Ὁ λόγος εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἐξαίρετον τοῦ ἀνθρώπου προτέρημα, τὸ ὁποῖον τὸν διακρίνει οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ κτήνη, καὶ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ τὸν ἀναδιδάσκει εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν ὄντων· αἱ ἐννοιαὶ του λέγονται ἰδέαι κατ' ἐξοχὴν, ἐπειδὴ γενικώτερον ἰδέαι λέγονται καὶ αἱ τοῦ νοῦς (ΝΖ'). Τὸ ἀντικείμενον τῆς ιδέας ταύτης ὀνομάζεται Ἰδανικόν, καὶ εἶναι πάντοτε ἔργον τοῦ Λόγου καὶ γέννημα, τὸ ὁποῖον ὁ Νεῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ μὲ τὰς ἰδικὰς του ιδέας. Τὸ ἰδανικόν ἐμποροῦμεν νὰ νοῦ τ' ἀκούσωμεν εἰς τὰ ἐντὸς ἡμῶν, ἀλλ' ἄγε καὶ νὰ τὸ κατανοήσωμεν· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνωτάτη αὕτη καὶ ἔξοχος δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὀνομάζεται Λόγος, ἐπειδὴ λαλεῖ τρόπον τινὰ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς μὲ θεῖαν τινα καὶ

δαιμόνιου φωνήν, καὶ μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πρώτας τῶν ὄντων ἀρχάς.

ΞΒ'. Ἀλλὰ τὸ ἀπόλυτον, τὸ ὁποῖον ὁ λόγος προβάλλει σκοπὸν τῆς ἐνεργείας του, κεῖται ἀπείρως μακρὰν ἀπὸ τὸν πεπερασμένον ἄνθρωπον· ὥστε πλησιάζει μὲν πάντοτε προχωρῶν εἰς αὐτὸ, ἀλλὰ δεῖν δύναται ποτὲ νὰ τὸ φθάσῃ. Διὰ τοῦτο ἐνυπάρχει πάντοτε εἰς τὸν λόγον ἄπαυσός τις τάσις καὶ ῥοπή πρὸς τὸ ἄπειρον· διὰ τρῦτο τὸ ἰδανικὸν ποτὲ δεῖν ἐμπορεῖ νὰ γείνη πρᾶγμα καθ' ὅλην του τὴν τελειότητα· διὰ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος καὶ κατὰ τὰς θεωρητικὰς καὶ κατὰ τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας του εἶναι ἀκαταπαύστου τελειοποιήσεως ἐπιδεικτικός. Διὰ τοῦτο τελευταῖου μόνου τοῦ Λόγου ἔργον εἶναι τὸ νὰ τελειοποιῇ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ ἐγεννήθη ἀπ' αὐτοῦ.

ΞΓ'. Ἐὸν ἀνακεφαλαιώσωμεν τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα περὶ τὰ τῶν γνωσικῶν μας θεωρητικῶν δυνάμεων, καὶ περὶ τῶν Ὁρεκτικῶν ἢ πρακτικῶν, θέλομεν ἰδεῖν κατὰ περιλήψιν τριπλῆν τινα γνωσικὴν καὶ ὄρεκτικὴν δύναμιν· δηλονότι.

α'. Δύναμις τοῦ γινώσκειν καὶ τοῦ ἀρέγεσθαι κατωτέρω ἢ χείρων = Αἰσθητικὸν = Αἰσθησις καὶ Ὁρμή.

β'. Δύναμις τοῦ γινώσκειν καὶ τοῦ Ὁρέγεσθαι ἀνωτέρω ἢ κρείττων = Νοητικὸν = Νοῦς καὶ Θέλῃσις γενικώτερον· καὶ μερικώτερον Νοητικὸν = Κρίσις καὶ προαίρεσις μερικώτερον.

γ'. Δύναμις τοῦ γινώσκειν καὶ τοῦ Ὁρέγεσθαι ἀνωτάτη ἢ κρατίστη = Λογικὸν = Λόγος θεωρητικὸς καὶ Λόγος πρακτικός.

σημείωσις. Αἱ μὲν τοῦ θεωρητικοῦ λόγου ἀρχαὶ ἐφαρμόζονται εἰς μέ-
 γον τὸ νοεῖν καὶ γινώσκειν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄθροισμα πάντων, ὅσα
 δύνανται νὰ γνωσθῶσιν ὀνομάζονται Φύσις* καὶ αἱ ἀρχαὶ λοιπὸν τοῦ
 θεωρητικοῦ λόγου ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσι Νόμοι φυσικοὶ, κα-
 τὰ τοὺς ὁποίους ἡ ψυχὴ ζητεῖ νὰ μάθῃ ἀναγκαίως τὴν φύσιν* αἱ
 δὲ τοῦ πρακτικοῦ λόγου ἀρχαὶ ἐρέονται εἰς τὰς πράξεις, ἧγουν ὅχι
 εἰς ὅ,τι εἶναι, ἀλλ' εἰς ὅ,τι πρέπει νὰ γίνετο* ὁ πρακτικὸς λοιπὸν
 λόγος προσάξει ἐνταῦθα κατὶ, καὶ μάλιστα ἄξοχόν τι καὶ ἀναγκαῖ-
 ον, ἧγουν αἰτεῖ πράξιν τινα, ἧτις, ὅχι δι' ἀπόλαυσιν καὶ κέρδος,
 ἀλλ' αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτὴν εἶναι ἀγαθόν. Τοιοῦτον δὲ ἀ-
 γαθὸν συμφωνεῖ πρὸς ἑαυτὸ πάντοτε καὶ πανταχοῦ, καὶ τὸ θελοῦσι,
 κρίναντές το ἀγαθόν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, εἰς ὅσους λαλεῖ ὁ λόγος. Πά-
 σαι δὲ αἱ πράξεις μας ἀφοροῦσιν ἢ τὴν εὐδαιμονίαν ἧγουν τὴν πλή-
 ρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν μας, ἢ τὴν μακαριότητα ἧγουν τὴν ἐκτέλε-
 σιν τοῦ ὄντως ἀγαθοῦ* ἀλλὰ μὲν εἰς τὰς πρώτας τὸ ἀγαθὸν εἶναι
 σχετικόν, καὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς ἑαυτὸ πάντα-
 τε καὶ πανταχοῦ, ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐδαιμονίας κρέμονται ἀπὸ
 μένων ἀτομικῶν καὶ ριγμιαίων προσδιορισμῶν ἐνὸς ἐκάστου ὑπε-
 κειμένου* ἄρα μόνον τὸ τῆς μακαριότητος εἶναι ἀπόλυτον ἀγαθόν,
 τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ ἠθικῶς ἀγαθόν* αἱ δὲ ἀρχαὶ τοῦ πρα-
 κτικοῦ λόγου ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἠθικοὶ νόμοι. Ἡ δὲ
 δύναμις, εἰς τὴν ὁποίαν δίδει τὰ προσάγματά του ὁ πρακτικὸς λό-
 γος, εἶναι ἡ θέλησις* οἷσα ἐκεῖνος μὲν ἔχει τὸ Νομοδοτικόν* αὕτη
 δὲ τὸ ἔκτελεστικόν εἰς τὰς ἠθικὰς ἡμῶν ἐνεργείας.

ΞΔ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν Λογικὸν καὶ ἠ-
 θικόν* ἐκ τούτου πληροφορεῖται ἐνταυτῷ καὶ ὅτι εἶναι ἐλευ-
 θερον. Εἰς δὲ τὴν ἐλευθερίοντου ἀπαιτεῖται. α') νὰ εἶναι
 Νομοθέτης ἑαυτοῦ εἰς τὰς ἠθικὰς του ἐνεργείας. β') Νὰ ἐμ-
 πορῇ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πᾶσαν φυσικὴν ἀνάγκην νὰ τηρῇ
 τοὺς ἀπὸ τῶν ἰδίων του λόγου τεθέντας νόμους. Διὰ δὲ ταύ-
 τῆς τῆς ἐσωτερικῆς του ἐλευθερίας βεβαιώνει ὁ ἄνθρωπος ἑ-
 ξίαν εἰς αὐτὸν προσανήκουσαν μόνον, διὰ τὴν ὁποίαν ὄντα

μάζεται και Πρόσωπον, και ἐξυψώνεται πολὺ ὑπεράνω τῶν ἄλλων, τὰ ὅποια ὡς ζεημένα Λόγον και ἐλευθερίαν ὀνομάζονται πράγματα· και τὸ νὰ ὑποτάσσεται δὲ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄλλους ἀνθρώπους μὲ συνθήκας τινὰς και συμβιβασμοὺς, ὡς ὁ ὑπηρέτης εἰς τὸν ὑπηρετούμενον και ὁ ὑπήκοος εἰς τὸν ἄρχοντα, φανεροῦναι τὴν ἐλευθερίαν του· ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν προβάλλει αὐτὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως και τῆς ἐνεργείας του· και εἶναι Ἄυτοτελής· τὰ δὲ ἄμωρα λόγου και ἐλευθερίας δὲν ἐξέρου νὰ θείωσι τοιούτου τινα σκοπὸν, ἀλλ' ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὰ σκοπὸς ἀπὸ ὑποκείμενον ἐλευθερίας, τὸ ὅποιον τὰ μεταχειρίζεται πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του, και οὕτω τὰ καθυποτάσσει εἰς τοὺς ἰδίους του νόμους. Τὰ πράγματα λοιπὸν εἶναι μόνον ἀντικείμενα τῆς Ἐλευθερίας, ἐπειδὴ γίνονται χρήσιμα εἰς σκοποὺς ξένους, και διὰ τοῦτο εἶναι Ἐτεροτελής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τοῦ ὑψηλοτάτου και τελευταίου σκοποῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἐγώ.

ΕΕ΄.

Ἡ συνείδησις νόμων ἠθικῶν προβάλλει εἰς τὸ ὄμμα τοῦ ἀνθρώπου τὴν θειοκρατικὸν κόσμον ἄλλου εἰς αἰσθησιν μὴ ὑπα-

πίπτουτος· διότι ὁ πρακτικὸς Λόγος τοῦ παρισύνει ἠθικὴν τινα τῶν πραγμάτων διαταγὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑποτάσσεται πρεπόντως τὸ φυσικὸν εἰς τὸ ἠθικόν, καὶ τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ μακαριότης τῶν ἠθικῶς ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ὡς πρῶτος καὶ ἔσχατος σκοπὸς τῆς ἐνεργείας τῶν.

Ξδ. Ἡ ἠθικὴ αὕτη διαταγὴ, καθὼ ἐξ ἰδέας τοῦ λόγου, δὲν ὑποπίπτει εἰς τὴν αἰσθησιν· καὶ εἰς ἐκτελεσθῆ, θίλει προκύψειν ἐξ ἅπαντος ὁλόκληρός τις συμφωνία τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ ἠθικόν· διότι, ὅταν ἡ φύσις καθυποταχθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐπειδὴ πρὸς ἑαυτὴν νὰ ρυθμισθῆ δὲν δύναται, ἐξ ἅπαντος συγκροτεῖται ἁρμονία καὶ ὁμόνοια τοῦ ὑπηρετοῦντος πρὸς τὸ ὑπερετούμενον. Ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις, κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται ἡ τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ ἠθικὸν ἁρμονία, προσφύεσθα ὀνομάζεσθα Μακαριότης, ἄλλο τι παρὰ τὴν εὐδαιμονίαν (Ξε. Σημ.) διότι εὐδαιμονίαν ὀνομάζομεν τὴν τελείαν ἀνάπαυσιν τῶν ὁρμῶν καὶ κλίσεων· ἡ εὐδαιμονία κρέματα ἀπὸ τυχαίας περιστάσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἄνθρωπου· καὶ ὅσα πλέον ἀναπαύει τις τὰς ἐπιθυμίας του, τόσον γίνονται σφοδρότεροι· καὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ μέσα τῆς ἀναπαύσεως καὶ αἱ δυνάμεις αἰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖαι πάντοτε ἐλαττοῦνται· ἀποτελοῦσι δυσυχὴ καὶ κακοδαίμονα ἀληθῶς τὸν περὶ ταύτας σπουδάζοντα.

Ξε. Ἡ εὐδαιμονία λοιπὸν ἀντιφέρεται προφανέστατα εἰς τὴν μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου· διότι ὁ τὴν εὐδαιμονίαν ζητῶν καθυποβάλλει τὸ ἠθικὸν εἰς τὸ φυσικόν, ἐπειδὴ μόνον φυσικὰ ἀντικείμενα καὶ φυσικοὶ νόμοι ἀναπαύουσιν τὰς ἐπιθυμίας· εἰς δὲ τὴν μακαριότητα κρατεῖ μὲν τὸ ἠθικόν, ὑπηρετεῖ δὲ τὸ φυσικόν· καὶ τὸ πρᾶττον πρὸς τὸ

που δὲ ταράττεται ἀπὸ ἐπιθυμίας, ἀλλὰ θέλει πάντοτε ὅ,τι θέλει καὶ ὁ Λόγος. Μακαριότης λοιπὸν εἶναι εἰς πάντα λογικὸν ἄνθρωπον τὸ ἔξοχον πάντων τῶν ἀγαθῶν· θεωρούμενον δὲ ὡς σκοπὸς τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων καὶ πράξεων, εἶναι ὁ ἔσχατος σκοπὸς, ἢ τὸ κατ' ἐξοχήν τέλος, ἢ τὸ ἄκρον ἐφετὸν τοῦ πρακτικοῦ Λόγου.

ΞΗ'. Ἐκ τούτων συμπεραίνεται καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡγουν τὸ τέλος, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐπλάσθη. Τοῦτο δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ, τὴν ὁποίαν ζητεῖ ἡ μακαριότης, ἐπειδὴ πρὸς αὐτὴν σπουδάζει, ὡς πρὸς τὸ ἔσχατον ἀγαθόν· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς ταύτην τὴν ζωὴν καὶ εἰς τοῦτον τὸν κόσμον δὲν τὴν εὐρίσκει, τὴν ζητεῖ εἰς ζωὴν ἄλλην καὶ κόσμον ἄλλον, τελειοποιούμενος ἐνταῦθα διὰ τῶν προόδων τῆς εἰς ταύτην φερύσεως ἐφέσεώς του· ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτον καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἀπολύτως μακάριος δὲν δύναται νὰ γείνη ὁ πεπερασμένος ἄνθρωπος. Μόνον τὸ ἄπειρον καὶ παντέλειον ΟΝ, μόνον ὁ ΘΕΟΣ εἶναι ἀπολύτως μακάριος· καὶ πηγὴ καὶ ἀρχὴ πάσης μακαριότητος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς τελειοποιήσεώς του, καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὴν τρισμακάριστον, διὰ τῆς ἀπολούσεως τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ γίνεται μακάριος σχετικῶς καὶ κατὰ μέθεξιν.

ΞΘ'. Ἐν ᾧ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὰ ἐξωτερικὰ αἰτία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ ἔσχατος οὗτος τοῦ λόγου σκοπὸς, ἀναγκάζεται ἐξ ἅπαντος νὰ ἀποδεχθῇ ἀπεριόριστον δημιουργὸν καὶ συνοχέα καὶ κυβερνητὴν τοῦ κόσμου· καὶ ζωὴν αἰώνιον ἀκολουθοῦσαν τὸν προσωρινὸν τοῦτον βίον.

Ο'. Διότι πρῶτον βλέπομεν ὅτι ἡ φύσις καθ' ἑαυτὴν μὲν εἶναι ἀπὸ μᾶς παντάπασιν ἀνεξάρτητος, κατὰ δὲ

τὰ εἰς τὴν φύσιν συμβαίνοντα, πολλὰ ὀλίγα δυνάμεισιν καὶ μεταβάλλομεν διὰ τῶν πεπερασμένων μας δυνάμεων συμφώνως μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ λόγου. Δεύτερον, ὅτι ἡ φύσις τελευταίου μας ὑπερνικᾶ, καὶ μᾶς ἐκβάλλει ἀπὸ τὴν σειράν τῶν ἐμφύχων ὄντων δίδουσα τέλος εἰς τὴν ἐνέργειάν μας. Ἐκ τούτων ἀναγκάζεται πᾶς τις καὶ συμπεράνῃ ἐν ἑκτῶν δύο· ἢ εἶναι ματαία καὶ διάκενος ἡ ἰδέα τῆς μακαριότητος· ἢ ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς αἷτια· ἀλλ' εἰς συμπεράνωμεν τὸ πρῶτον, παύομεν ἀπὸ τῶν εἰρημάτων Λογικοῖ· διότι ὁ Λόγος ζητεῖ καὶ πράττωμεν πάντοτε ἠθικῶς, καὶ καὶ ἔχωμεν σκοπὸν τῶν πράξεών μας τὴν ἰδέαν ἐκείνην· ἄρα ὑπάρχουσι τὰ αἷτια τῆς τοῦ σκοποῦ τούτου ἐπιτεύξεως.

ΟΙ. Ἐπειδὴ δηλονότι ἡ φύσις εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀπειθής καὶ ἀνυπότακτος· ὑπάρχει ἄρα ὄν ἀπειρον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κρέμαται ἡ ὑπαρξίς καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ὄν τοῦτο μὲ τὴν παντοδυναμίαν του ἐξουσιάζει πᾶσαν τὴν φύσιν, καὶ ἐπομένως διευθύνει καὶ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον, πρὸς τὸν ὁποῖον αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ὡς πεπερασμένα οὐ δύναται κατευθυνθῶσι. Τὸ ὄν τοῦτο εἶναι δημιουργὸς καὶ κυβερνήτης ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ ἐπομένως κτίστης καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δικαϊκῆς καὶ προνοητῆς τῶν εἰς τὸ ἀγαθὸν ὀφροσῶν πράξεών του. Τὸ ὄν τοῦτο εἶναι ἀρχέτυπον τῆς ἠθικῆς τελειότητος, καὶ ἐπομένως Πανάγιον· εἶναι δὲ κτίσμα τούτου ἢ ἐν ἡμῖν Λόγος· ἄρα ὅτι θέλει ὁ Λόγος μας, εἶναι ἕκφρασις γνησίᾳ τῆς τοῦ ἀγίου ὄντος θελήσεως. Κατὰ δὲ τὸν τρόπον τοῦτον προσαζόμενος καὶ νομοθετούμενος ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολίτης τῆς παμμακαρίσου καὶ παν-

αγίου βασιλείας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς εἶναι αὐτὸ τὸ πανάγιον Ὁν, ὁ ὑψιστος Θεός· ἡ ὑπαρξίς λοιπὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ πρῶτον αἷτιον τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐσχάτου σκοποῦ τοῦ Λόγου.

ΟΒ'. Ἄλλ' ἐξεύρομεν προσέτι, ὅτι ἡ ὑπαρξίς μας λαμβάνει τέλος εἰς τοῦτον τὸν κόσμον. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ μεταβῇ εἰς ζωὴν ἄλλην, ὅπου ἀνώτερος ὢν ἀπὸ τὰ τὴν φθορὰν του ἐνταῦθα ἐνεργοῦντα αἷτια ἀπαλαύσει αἰωνίως τὴν μακαριότητα· εἶναι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν (ἐπειδὴ τὸ σῶμα του φθείρεται προφανῶς ἐνταῦθα) ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος· καὶ συναφθεῖς ποτὲ μὲ τὸ διαιρεθὲν ἀπ' αὐτοῦ σῶματος, θέλει ζῆν αἰωνίως τὴν τρισμακαρίαν ζωὴν καὶ ἀπέραντον· εἶναι ἄρα ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀθανασία τὸ δεῦτερον αἷτιον τῆς τοῦ τελευταίου σκοποῦ τοῦ Λόγου ἐπιτυχίας. Ἀνακεφαλαιόουντες λοιπὸν τὰ εἰρημένα εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, λέγομεν: Σκοπὸς Πρῶτος καὶ ἔσχατος τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας εἶναι ἡ Μακαριότης· τὰ δὲ εἰς ταύτην ἀναγκαίως ἀπαιτούμενα εἶναι Θεὸς ὁ Πανάγαθος καὶ Πανάγιος, καὶ τῆς Ψυχῆς τὸ ἀκήρατον καὶ ἀθάνατον.

